

dc_19_10

MTA Doktori Tanács

AZ IFJÚKORI DROGFOGYASZTÁS EPIDEMIOLOGIÁJA

**Egészségkárosító magatartások elterjedtsége és
társadalmi-demográfiai jellemzői középiskolások körében
végzett kutatások alapján**

Doktori értekezés tézisei

Elekes Zsuzsanna

Budapesti Corvinus Egyetem
Szociológia és Társadalompolitika Intézet

Budapest 2010

dc_19_10

1. A disszertáció témájának indoklása

Magyarországon a *túlzott alkoholfogyasztás* a vezető egészségkárosító problémák közé tartozik. Az egy főre jutó alkoholfogyasztás alapján Magyarország az Európai Unió országai között az első helyet foglalja el (Andersson és Baumberg 2006), a világon pedig a vezető 10 ország között található (Global Status Report 2004). A májzsugorodásban és cirrhózisban meghaltak száma alapján Magyarországot csak Moldova előzi meg a világon (WHO 2007). Számítások szerint 1999-ben a 70 év alatti, idő előtti halálozásokban az alkoholfogyasztásra visszavezethető halálozások 21%-t képviseltek. Különösen jelentős az alkoholos eredetű halálozás a 35-64 éves férfinepességben, ahol 1999-ben a halálozások 27 %-a volt alkoholos eredetű (Józan 2003).

A *dohányzás mértékére* vonatkozóan kevésbé vannak megbízható adataink. A dohányzó felnőtt férfiak aránya 36,9% és a nőké 24,6%, így a férfiak mutatói alapján a 23. a nők mutatói alapján pedig a 8. helyet foglaljuk el nemzetközi összehasonlításban (Kovács, Óri 2009). 2007-ben az egy dohányosra jutó napi elszívott cigaretta mennyisége 16,2 szál volt (Magyar Dohányzás Monitor 2007). Józan (2002) adatai szerint a 35-64 éves férfi népesség halálozásának közel 35%-a és a középkorú nők halálozásának 17%-a volt kapcsolatban a dohányzással 1999-ben. A dohányzás egyik legfőbb következményének tekintett tüdőrákos halálozás alapján Európa 41 országa közül Magyarország az első helyet foglalja el a férfiak és a nők adatai alapján egyaránt (Kovács, Óri im.74).

A *kábítószer probléma* nemzetközi összehasonlításban kevésbé elterjedt Magyarországon. Ezt támasztják alá a Nemzeti Drogfókuszpont és az EMCDDA éves jelentései. Ugyanakkor a tiltott szerek fogyasztásának – a másik két egészségkárosító magatartáshoz képest – viszonylag kései megjelenése Magyarországon, és a fiatalok kábítószer-fogyasztás hirtelen terjedése mindenképpen a probléma erőteljes tudatosulását eredményezte a politikai és közvéleményben egyaránt (Elekes 2009a).

A fenti problémák *normálnépesség körében, önbevallásos módszerrel történő vizsgálata* közel száz éves múltra tekint vissza a világban. E vizsgálatok mögött meghúzódó egyik feltételezés az, hogy a *normál fogyasztás és a problémás fogyasztás között kapcsolat áll fenn* (Bruun és társai 1975). Azaz, ha ismerjük egy adott kultúra normál fogyasztási szokásait, akkor ebből következtethetünk a problémás fogyasztás mértékére, jellemzőire. A normál népesség körében végzett kutatások fontosságát növeli az a tény is, hogy az egészségkárosító

magatartások elterjedtségének becslésére használt statisztikai adatok vagy közvetett indikátorok csak bizonyos korlátok között alkalmasak a probléma méretének becslésére (Hartnoll 1993, 2004, Elekes 2002, Éves jelentés 2008). E kutatások további terjedését eredményezték a 90-es évek elsősorban alkoholproblémával kapcsolatos azon vitái, amelyek szerint az elfogyasztott mennyiség mellett az ivás módja, körülményei, illetve kulturális beágyazottsága is szerepet játszik a problémák kialakulásában, elterjedtségében (Elekes 2004a). Ez a megközelítés, pedig előtérbe helyezte a fogyasztási szokások, körülmények vizsgálatát.

Magyarországon az egészségkárosító magatartások önbevallásos módszerekkel történő kutatásának nincs nagy hagyománya, és e kutatások megbízhatóságával kapcsolatos kételyek is igen erősek. Nálunk kevés olyan kutatás készült, amelynek kifejezett célja volt az egészségkárosító magatartások elterjedtségének, jellegének a vizsgálata (Elekes im.). Bár több egészségi állapottal foglalkozó kutatás tartalmaz erre vonatkozó kérdéseket (OLEF 2000, 2003, Hungarostudy 2002, ADLAF 2007 (Andó és társai 2009)), ezek egymással és időben is alig-alig összehasonlíthatóak, és az eredmények – talán mintha a kutatók sem bíznának abban, hogy ez a probléma kérdőíves módszerrel mérhető – gyakran nem is kerülnek publikálásra. Mindezek következtében *meglehetősen keveset tudunk a különböző egészségkárosító magatartások mértékéről, jellegéről, a leginkább érintett társadalmi csoportokról.*

2. A disszertáció fő célkitűzései

2.1. A fogyasztási szokások bemutatása

A fiatalok fogyasztási szokásainak megismerését célzó kutatások több évtizedes múltra tekintenek vissza Európa több országában és Észak-Amerikában, nemzetközileg és időben is összehasonlítható kutatások iránti igény azonban először csak a nyolcvanas években fogalmazódott meg (Hibell és társai 1997). A fiatalok iránti megnövekedett érdeklődést indokolja egyrészt fokozott veszélyeztetettségük: a kilencvenes évek közepétől kezdődően a fiatalok *tiltott és legális szer fogyasztásának jelentős mértékű terjedése* volt megfigyelhető számos európai országban. Az Egyesült Királyságban például a kilencvenes években megduplázódott a fiatalok heti rendszerességű alkoholfogyasztása, és jelentősen nőtt az elfogyasztott mennyiség is (Measham 2004, Plant és Plant 2006). Dániában, Finnországban szintén a fogyasztás jelentős növekedése ment végbe. Európa déli országaiban is nőtt a fiatalok alkoholfogyasztása (Järvinen, Room 2007). Az alkoholfogyasztás növekedése a tiltott

szerek (elsősorban marihuána, LSD, ecstasy és amfetaminok) fogyasztásának jelentős terjedésével járt együtt ebben az időszakban (Järvinen, Room i.m, EMCDDA 2007). A megnövekedett fogyasztás egyben a *fogyasztási formák átalakulásával, a problémásabb fogyasztási formák terjedésével* is együtt járt. Järvinen és Room (i.m) a „lerészegedés új kultúrájáról”, „pszichoaktív forradalomról” és általában a *veszélyes fogyasztási formák elterjedéséről* ír a kilencvenes évek fiataljai körében.

A fiatalok fogyasztási szokásai iránti érdeklődést tovább erősítették azok a kutatások, amelyek szerint *a szerhasználat korai életkorban való elkezdése szignifikáns kapcsolatban áll a későbbi problémás használat, vagy függés kialakulásával*, vagy egyszerűen csak növeli a szerhasználatból töltött évek számát (ld. többek között: National Advisory Council 2002, Rehn 2000, Urbán és társai 2004, Best és társai 2005).

A fokozott veszélyeztettség mellett, a fiatalok, mint egységes demográfiai csoport iránti megnövekedett érdeklődéshez feltehetően hozzájárult az is, hogy a fiatalokról szóló szociológiai irodalom egyre inkább a sajátos ifjúsági szubkultúrák/alternatív kultúrák háttérbe szorulásáról és *egy egységes fogyasztói kultúra* előtérbe kerüléséről számol be (Parker és társai 1998, Gábor 2000a, Somlai 2007). Ez pedig azt eredményezte, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek, elsősorban különböző ifjúsági szubkultúrákhoz kapcsolódó drogműködésüket egyre inkább felváltotta a *fiatal generáció, egészének* drogokhoz való megváltozott viszonyának vizsgálata (Parker és társai 1998).

- A tanulmány egyik legfőbb célja – a társadalom epidemiológia céljainak megfelelően - *a magyar fiatalok dohányzási, alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásainak a bemutatása*. Leíró módon vizsgálom, mennyire elterjedt a különböző tiltott és legális szerek fogyasztása, mik a fogyasztás jellemzői, és mennyire elterjedtek a fogyasztás problémásabb formái a magyar fiatalok körében. *Elemzem a magyar diákok fogyasztási szokásaiban és a szerfogyasztással kapcsolatos véleményükben az elmúlt 12 évben bekövetkezett változásokat*.
- Megvizsgálom, hogy *a magyar fiatalok tiltott és legális szerfogyasztása mennyiben tér el Európa más fiataljaiétól*, melyek azok a fogyasztási formák, amelyek alapján a magyar diákok Európa vezető országaihoz tartoznak, és melyek azok, amelyek alapján elmaradnak az európai átlagtól. Arra keresem a választ, hogy *a magyar fiatalok mennyire követik az európai trendeket, illetve mennyire térnek el attól*.

2.2. A szerfogyasztást befolyásoló tényezők vizsgálata

Meglehetősen bőséges szakirodalom foglalkozik azzal, hogy *kimutathatóak-e egyértelműen olyan társadalmi, demográfiai és pszicho-szociális jellemzők, amelyek a szerfogyasztási szokásokat befolyásolják*. Featherstone (1991) szerint (idézi Pikó 2005) a fiatalok ízlésvilága, életmódja kevésbé függ szüleik társadalmi helyzetétől, mint a korábbi időszakokban. Feltehetően ezzel is magyarázható, hogy a szakirodalomban meglehetősen ellentétes eredményekkel találkozunk a fiatalok társadalmi pozíciója és drogfogyasztása közötti kapcsolatáról. A kutatások egy része inkább *a fiatalokon belüli strukturálódás erősödéséről* számol be, amely a fogyasztási szokások erőteljesebb társadalmi meghatározottságát eredményezi (ld. többek között: Bjarnasson 2000, Hibell és társai 2004, Currie és társai 2008). Más kutatók inkább egy olyan egységes ifjúsági kultúra kialakulását hangsúlyozzák, amely *egy egységes fogyasztói kultúrával* jár együtt (lásd többek között: Measham 2002, Parker 2003, Ahlström és társai 2008). *A hazai ifjúsággal foglalkozó kutatások szintén meglehetősen ellentmondásos következtetésekre jutnak*. Míg Gábor (2000b, 2004) szerint Magyarországon is egy homogenizálódó és középosztályosodó fiatalság van kialakulóban, amely szokásaiban, életmódjában egyre kevésbé van jelen a szülők társadalmi struktúrában elfoglalt helye, addig Gázsó és Laki (2004) szerint napjaink magyar fiatalsága életvitelében ma is jelentős strukturális különbségeket mutat. A különböző kutatások *a szerfogyasztási szokásokban is ellentmondásos eredményeket mutatnak*, egyesek inkább a strukturálódási tendenciákat (Pikó 2000, Pikó 2005, Paksi 2007), mások a homogenizálódási tendenciákat támasztják inkább alá (Aszmann 2000, Elekes 2004b, 2005b, 2009b, Murányi 2008).

A fiatalok életében alapvető és meghatározó a baráti kör léte. Minél fiatalabbak, annál meghatározóbb életvitelükben a barátokkal töltött idő (Bauer, Szabó 2005:74). *A kutatások többsége szerint a kortársak hatása a szerfogyasztásra erősebb, mint szülőké* (Windle 2000, Fagan és Najman 2005, Nation és Heflinger 2006). Különösen nagy hatást tulajdonítanak az idősebb testvérek fogyasztásának (Stormshak és tsai 2004). A hazai kutatások szintén a *társas kapcsolatok* szerepét hangsúlyozzák a szerfogyasztási szokásokban (Aszmann 2003, Pikó 2004, Skultéti és Pikó 2006).

A szabadidő és a drogfogyasztás szoros kapcsolatáról szintén sok kutatás számol be. Akár a normál népesség körében végzett kvantitatív kutatások, akár pedig a különböző szubkultúrákban készült, többnyire kvalitatív kutatások a dohányzás, az alkohol- és egyéb drogfogyasztás, valamint a szabadidő eltöltési formák szoros kapcsolatát mutatják (ld. többek

között Parker és társai 1998, 2002, Parker 2005, Beccaria és Guidoni 2002 eredményeit). Hasonló kapcsolatok mutathatóak ki a korábbi hazai vizsgálatok alapján is, elsősorban a partiszcénában készült kutatásokban (Demetrovics 2001, Demetrovics, Rácz 2008).

A szerfogyasztást befolyásoló rizikófaktorok között *meghatározó szerepet tulajdonítanak a fiatalok pszicho-szociális állapotának*. A kapcsolatot vizsgáló kutatások a pszichés zavarok széles spektrumára kiterjednek, az enyhe viselkedési zavaroktól és a mérsékelt önbecsüléstől kezdve a pszichiátriai diagnózisokig (Nation és Heflinger 2006). Az irodalomban azonban ellentmondásos következtetések találhatók arról, hogy a pszichológiai problémák megelőzik, vagy követik-e a szerfogyasztást (Zeitlin 1999). Mások azt hangsúlyozzák, hogy a különböző pszichés problémák nem mindenfajta szerfogyasztással járnak együtt. Parker és munkatársai angol adatok alapján pedig kifejezetten arra a megállapításra jutnak, hogy a „normál” drogfogyasztók esetében pszichológiai rizikófaktorok keresésének nincs sok értelme, körükben semmivel sem mutatható ki több pszichés rendellenesség, mint drogot nem fogyasztó társaiknál (Parker és társai 1998).

- Leíró statisztikai módszerekkel és logisztikus regresszió elemzés segítségével azt vizsgálom, hogy 2007-ben, a magyar fiatalok körében, melyek azok a társadalmi-demográfia, pszicho-szociális tényezők, amelyek a különböző szerek kipróbálásának, rendszeres, vagy problémás fogyasztásának a valószínűségét növelik, *a strukturálódó vagy a homogenizálódó tendenciák mutathatóak-e ki inkább a magyar fiatalok fogyasztási szokásaiban.*

2.3. A különböző szerek egyidejű fogyasztásának vizsgálata

Nemzetközi tapasztalatok, és korábbi hazai kutatások is azt valószínűsítik, hogy *a különböző szerek fogyasztásának szélsőségesebb formái ugyanazon fiatalokra jellemzőek*. Smit és társai (2002) holland diákok között végzett vizsgálata szerint, a valamilyen pszichoaktív szert használók közel fele több szert is használt egyidejűleg (egy adott időszakon belül). Kuntche (2004) svájci diákok között végzett vizsgálatai szerint, az elmúlt 15 évben a dohányzás, az alkoholfogyasztás és a marihuána használat stabil és állandó együtt járása volt megfigyelhető. Parker és társai (1998) szerint a fiatalok pszichoaktív karrierjének meghatározó részét képezi az ivás, és különösen a nagyivás, amely nélkül tiltott szerfogyasztásuk sem értelmezhető

igazán. Parker és Williams (2003) a nagyobb mértékű, vagy mértéktelen alkoholfogyasztás és a droghasználat szoros együtt járását mutatja ki, mindkettő szerves részét képezve az angol fiatalok szabadidős tevékenységeinek. Room (2003) különböző amerikai vizsgálatok alapján a dohányzás és az alkoholfogyasztás szoros együtt járását hangsúlyozza. Järvinen és Room (2007) az európai irodalom áttekintése alapján megállapítja, hogy a nagyívás egy olyan összetett szerfogyasztás része, amelybe beletartozik a dohányzás, a marihuána és más tiltott szerek használata is.

A különböző fogyasztási formák tehát nem egymást helyettesítik, hanem inkább egymást erősítik, azaz *valamelyik problémásabb fogyasztási forma megjelenése a fiatalok életében növeli a többi problémás fogyasztási forma megjelenésének a valószínűségét.*

A hazai szakirodalomban meglehetősen ritka a különböző szerfogyasztási formák együttes vizsgálata.

- Arra keresem a választ, hogy a magyar fiataloknál *megfigyelhető-e a problémásabb fogyasztási formák együtt járéása, elkülöníthető-e a fiataloknak egy olyan csoportja, amelyre valamennyi vizsgált szer fogyasztásának a veszélyeztetőbb formája jellemző.* Míg az előző pont kapcsán azt vizsgálom, hogy a különböző szerek kipróbálását, fogyasztását és problémásabb fogyasztását milyen tényezők befolyásolják, itt arra keresem a választ, hogy *a fogyasztás jellemzői alapján elkülönített fogyasztói csoportok, különböznek-e egymástól társadalmi, demográfiai és pszicho-szociális jellemzőik alapján.*

2.4. A szerfogyasztáshoz való viszony változásának vizsgálata

A fiatalok tiltott és legális szer fogyasztásának a kilencvenes években bekövetkezett jelentős mértékű terjedését a szakirodalom egy része *a kockázathoz és a fiatalkorhoz való viszony változásával próbálja magyarázni.* Ez a megközelítés Beck elméletéből kiindulva azt mondja, hogy a felnőtt társadalmak megváltozott kockázat értelmezése következtében a fiatalok számára is egyre bizonytalanabbá válik a helyes-nem helyes, veszélyes–nem veszélyes magatartások közötti határ (Beck 2003, Wallace 2006, Järvinen és Room 2007). A kockázat átértékelődése, a kockázat megváltozott kezelése olyan időszakban következik be, amikor az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása következtében a fiatalok körében a felnőtt

társadalomhoz képest is erősödő individualizáció, a szabadidő eltöltésének és a fogyasztás jelentőségének a megnövekedése figyelhető meg (Gábor 2004, Vaskovics 2000, Zinnecker 2006).

Míg az előbbi gondolatkör lényege a kockázathoz és a fiatalkorhoz való viszony megváltozása, addig az elmúlt két évtized szakmai gondolkodásában egyre erőteljesebben jelen van egy olyan megközelítés, amely *a fogyasztáshoz való megváltozott viszony* alapján próbálja értelmezni a fiatalkori szerhasználat egyre nagyobb arányú elterjedtségét. *Eszerint, a kilencvenes évekre önálló fogyasztóvá vált, kockázatkereső fiatalok szabadidős tevékenységének, fogyasztási szokásainak elfogadott, normális részévé vált, normalizálódott a pszichoaktív szerek használata.* Az elfogadottság jelei nemcsak a fiatalok körében, hanem a társadalom szélesebb rétegeiben is fellelhetőek. Parker és munkatársai szerint a rekreációs droghasználat stigmatizált, deviáns viselkedésből egyre elfogadottabb viselkedéssé, a mainstream ifjúsági kultúra részévé válik. A normalizáció folyamatát az egyre könnyebb hozzáférésben, a drogokat kipróbálók és rendszeresen használók arányának növekedésében, a drogokat használók és nem használók egyre elfogadóbb attitűdjében, és a tiltott szerek média és a felnőtt társadalom általi kulturális elfogadottságában vélük felfedezni (Parker, Aldridge, Measham 1998, Parker, Williams, Aldridge 2002, Parker 2005).

A kilencvenes évekre vonatkozó adatok Magyarországon is a pszichioaktív szerek fogyasztásának jelentős terjedését, és a fogyasztáshoz való viszony változását mutatják (Elekes, Paksi 2000, Elekes 2007, Németh 2007, Éves Jelentés 2008, Elekes 2009a, 2009c). *A szerhasználat nálunk is szorosan kötődik a fiatalok szabadidő eltöltési formáihoz* (Demetrovics 2001, Demetrovics és Menczel 2004; Rácz és Demetrovics 2008, Demetrovics, Nádas, Kun 2008, Csák és társai, 2008). Az individualizálódás azonban nálunk nemcsak a fogyasztás jelentőségének megnövekedését, hanem *a társas kapcsolatok és a szabadidő-eltöltési formák beszűkülését is jelentették.* Azok a színterek, amelyek elsősorban köthetőek a droghasználathoz, a fiataloknak csak egy szűk, elsősorban az átlagosnál jobb társadalmi pozíciókban élő csoportjaik által látogatottak (Bauer, Szabó 2005, Szabó, Bauer 2009).

- Elemzéseim alapján arra a kérdésre próbálok választ adni, hogy a magyar fiatalok körében fellelhetőek-e a sokat vitatott, de a nemzetközi szakmai diskurzusokban erőteljesen jelenlévő *normalizálódás* folyamatának a jelei. Azt vizsgálom, *megfigyelhető-e Magyarországon is az a folyamat, amely eredményeként a korábban*

társadalmilag elítélt és gyakran deviánsnak minősített pszichoaktív szerhasználat a fiatalok szabadidős tevékenységének, fogyasztási szokásainak elfogadott, normális részévé válik.

3. A kutatás módszere

A disszertáció alapját képező kutatás az ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and other Drugs) 2007. évi adatfelvétele alapján készült. A program 1995-ben indult azzal a céllal, hogy *a fiatalok fogyasztási szokásairól rendszeresen ismétlődő, időben és nemzetközileg összehasonlítható adatokat gyűjtsön, hosszú távon pedig mérje a fiatalok fogyasztási szokásaiban bekövetkezett változásokat, összehasonlítsa az országoként eltérő trendeket.* Az első adatfelvételre 1995-ben került sor 26 európai ország részvételével (Hibell és társai 1997). 1999-ben 30 ország (Hibell és társai 2000), 2003-ban pedig 35 európai ország vett részt az adatfelvételben (Hibell és társai 2004). A kutatássorozat negyedik, utolsó hulláma 2007-ben volt, szintén 35 ország részvételével (Hibell és társai 2009). Magyarország mind a négy adatfelvételben részt vett (Elekes, Paksi 1996, 2000, 2003, Elekes 1997, 1999, 2000, 2004a, 2004b, 2005a, 2005b, 2007, 2009c).

Valamennyi ESPAD kutatás célcsoportja az adatfelvétel évében a *16. éviüket betöltő, iskolában tanuló fiatalok.* Ez a korosztály a magyar iskolarendszerben a 8-9-10. évfolyamokon tanul. Tehát az elméleti célpopuláció a 2006/2007-es tanévben az *ország általános és középiskoláiban, a nappali tagozat 8., 9 és 10. évfolyamain tanuló diákok összessége volt.* Az adatfelvétel országos reprezentatív mintán készült, régió, évfolyam és az iskola típusa szerint rétegzett véletlen mintavételi eljárással. A mintavétel egysége az iskolai osztály volt, az osztályon belül pedig minden jelenlévő hallgató lekérdezésre került. A lekérdezés *osztályos, önkéntes módszerrel* történt, külső kérdezőbiztosok közreműködésével.

A bruttó mintához 404 osztály került kiválasztásra 10598 tanulóval. A mintaveszteség aránya 17 % volt, így a teljes nettó minta 8778 főt tartalmazott. A teljes nettó mintán belül az ESPAD célpopuláció (1991-ben születettek) létszáma 2837 fő.

Az adattisztítás során megbízhatatlannak ítélt kérdőívek kihagyása után a 8-10. évfolyamosokra vonatkozó *végző minta nagysága 8693 fő, az 1991-ben születettekre vonatkozó minta nagysága pedig 2815 fő lett.* A mintavételi hiba a teljes populációra vonatkozó becslésnél +/- 1,05 százalék, a 16 évesekre vonatkozó becslésnél pedig 1,85

százalék az adott kérdés mintabeli megoszlásától függően 95 százalékos megbízhatósági szinten.

Az adatfelvételre – a kutatásban résztvevő többi országgal egy időben – *2007 márciusában* került sor. Az adatfelvétel során használt kérdőív az ESPAD protokoll szerinti kérdőív volt.

A mintába került iskolák és osztályok többsége vállalta az adatfelvételben való részvételt, és a diákok együttműködése is jó volt.

Az adatok érvényességét részben a marihuána fogyasztás „bevallási hajlandóságára” vonatkozó kérdéssel, részben egy dummy (nem létező) drog – a relevin – fogyasztására vonatkozó kérdéssel, és a logikailag inkonzisztens válaszok arányával vizsgáltuk. Az összes kérdőív 0,96%-a, a 16 évesekre vonatkozó kérdőíveknek pedig 0,77%-a minősült olyan mértékben megbízhatatlannak, hogy az elemzésből kihagytuk. A 2007. évi kutatás módszertani paraméterei a korábbi hazai ESPAD vizsgálatokhoz, és a 2007. évi európai adatokhoz is hasonlóan alakultak. *Így az adatok időben és nemzetközileg is megbízhatóan összehasonlíthatóak.*

A disszertáció elsősorban a 2007. évi magyarországi ESPAD adatokon végzett elemzéseimen alapul. A 2007. évi hazai eredményeket a 8-10. évfolyamon tanuló diákok adatai alapján mutatom be, a hazai trendek és a nemzetközi összehasonlítások a 16 évesekre vonatkozó mintán alapulnak.

4. Eredmények

4.1. A magyar fiatalok tiltott és legális drogfogyasztásának jellemzői

A 2007. évi ESPAD kutatás során, a Magyarországon megkérdezett *8-10. évfolyamos fiatalok 6%-a tekinthető teljesen absztinensnek*, azaz soha nem próbálta még a cigarettát, az alkoholt és/vagy valamilyen egyéb tiltott vagy legális drogot. A fiúk és a lányok absztinencia aránya alig különbözik (6,2% illetve 5,9%). Az életprevalencia értékek alapján a legelterjedtebb az alkoholfogyasztás, a fiatalok többsége ivott már alkoholt, kétharmaduk kipróbálta a dohányzást, több mint egynegyedük használt már valamilyen egyéb drogot. A fiatalok közel egyharmada dohányzik, és több mint fele iszik alkoholt havi rendszerességgel. *Minden ötödik fiatal napi rendszerességgel dohányzik.* A fiúk és a lányok dohányzási szokásai nem különböznek lényegesen egymástól.

A fiatalok egyharmada heti rendszerességgel fogyaszt alkoholt (az utolsó fogyasztás ideje egy héten belül volt). És bár a főbb prevalencia értékek alapján az alkoholfogyasztás hasonló mértékben elterjedt a fiúk és a lányok között, a gyakoribb alkoholfogyasztás inkább a fiúkat jellemzi. Míg a gyakorisági adatok alapján a fiúk inkább sört, a lányok pedig bort fogyasztanak, a mennyiségi adatok arra utalnak, hogy a korábbi évekhez hasonlóan a fiatalok a legnagyobb mennyiségű alkoholt tömény ital formájában isszák meg.

Elterjedt a fiatalok körében a szélsőséesebb formájú alkoholfogyasztás is. *A megkérdezettek több mint fele volt már részeg életében, és legalább egyötödük havi rendszerességgel iszik annyit, hogy lerészegedik. A nagyivás minden harmadik fiatallal fordul elő legalább havi rendszerességgel.* Míg az alkoholfogyasztás mérsékeltebb formáinak elterjedtségében a fiúk és a lányok között nincsenek jelentős különbségek, addig a problémásabb alkoholfogyasztás a fiúkat jellemzi inkább. Hasonlóképpen több fiú, mint lány számol be alkoholfogyasztás miatti problémáról, negatív következményről

A fiatalok 28%-a próbált már életében valamilyen egyéb visszaélésre alkalmas szert. A tiltott szereket kipróbálók aránya 15,9%, az ennél tágabb kategóriát jelentő droghasználati célú szereket kipróbálók aránya 21,1%. A diákok 17,1%-a próbált már életében valamilyen nyugtatót/altatót orvosi javaslat nélkül, vagy használt gyógyszert alkohollal együtt. A valamilyen egyéb drogot kipróbálók túlnyomó többsége kísérletező, vagy alkalmi fogyasztó. A szerhasználók 14,6%-a tekinthető rendszeresebb marihuána fogyasztónak, akik fogyasztása néha kiegészül valamilyen egyéb szer kipróbálásával is. A korábbi hazai és nemzetközi tapasztalatokhoz hasonlóan a tiltott, és droghasználati célú szerek kipróbálása a fiúknál, a visszaélésszerű gyógyszerhasználat pedig a lányoknál elterjedtebb. Ennek következtében az egyéb drogok összesített életprevalenciája nem mutat jelentős nemenkénti különbségeket.

Az 1995-2007 közötti időszak 16 évesekre vonatkozó adatai alapján megállapítható, hogy az elmúlt 12 évben a legtöbb szer fogyasztása jelentősen nőtt a fiatalok körében. Ugyanakkor a 2007. évi adatok alapján azt valószínűsítjük, hogy ez a tendencia bizonyos esetekben mérséklődik, stabilizálódik, vagy javul.

A dohányzás mutatói az 1995-2003 közötti növekedés után 2007-ben egyértelműen javultak és ma a dohányzás kevésbé elterjedt a 16 évesek körében, mint 1995-ben volt. Magyarország

négy év késéssel követi az európai trendet. *A magyar fiatalok között a dohányzás ma is az európai átlag felett van.*

Az alkoholfogyasztás élet és éves prevalencia értékei alig változtak az elmúlt 12 évben Magyarországon. Nőtt azonban a havi rendszerességgel fogyasztók aránya, és közel megkétszereződött a nagyobb rendszerességű alkoholfogyasztás. A növekedés nagyobb mértékű volt 1999 és 2003 között, mint 2003 és 2007 között. Kedvező változások mentek végbe az alkoholfogyasztás szerkezetében: a töményfogyasztás hosszú ideje tartó dominanciája visszaszorulóban van. Míg Európában a rendszeres alkoholfogyasztás némileg csökkent 2007-ben, a magyar fiataloknál ez a javuló tendencia nem figyelhető meg. Nálunk a diákok ritkábban isznak, de ha isznak, akkor a mennyiség megközelíti az európai átlagot. A magyar fiatalok kevesebb sört és alcopopot, viszont több töményitalt és kétszer annyi bort fogyasztanak, mint kortársaik.

1995 és 2003 között a lerészegedés prevalencia értékei jelentősen nőttek a magyar fiatalok körében. A 2007. évi adatok alapján valószínűnek tűnik, hogy *a lerészegedés terjedése megállt*. Sokkal kedvezőtlenebb képet mutat a nagyivás alakulása. *1995 és 2007 között az előző hónapban nagyivók aránya több mint másfélszeresére nőtt*. A növekedés elsősorban 1999 és 2007 között volt jelentős. A nagyivás terjedése Európa egészére jellemző, azaz *a fiatalok alkoholfogyasztása egyre inkább a hétvégi nagyivás irányába tolódik el*. És bár *a magyar fiatalok ritkábban isznak, mint európai társaik és a nagyivás is kevésbé elterjedt, a lerészegedők aránya magasabb közöttük, mint az Európai átlag*. Ez pedig arra utal, hogy a magyar fiatalok körében kevésbé a fogyasztás gyakorisága, vagy mennyisége, inkább a *fogyasztás módja, körülményei okozhatják a problémásabb alkoholfogyasztást*.

A tiltott szerek életprevalencia értéke több mint háromszorosára, ezen belül a marihuánáé négyeszeresére, a marihuánán kívüli tiltott szereké pedig ötszörösére nőtt az elmúlt 12 évben Magyarországon. Kisebb volt a növekedés a droghasználati célú szerfogyasztásnál, ahol több mint kétszeresére nőtt az életprevalencia érték, és alig nőtt az orvosi javaslat nélküli gyógyszerfogyasztás. A növekedés 1995 és 2003 között volt jelentős. *2007-ben 2003-hoz képest egyértelműen csökkent a marihuána életprevalencia értéke, és bár a marihuánán kívüli tiltott szerek csekély növekedést mutatnak, az összes tiltott-szer fogyasztás is csökkent az elmúlt négy évben*. A tiltott szerfogyasztás csökkenése mellett 2007-ben *nőtt a különböző pótszerek használata*, elsősorban a szipuzás és a patron/lufi használat, és tovább nőtt a gyógyszer és alkohol együttes fogyasztása is. *Összességében az egyéb drogfogyasztás 1995 és*

2003 között végbement jelentős terjedése 2007-ben megállni látszik. A 2007. évi európai adatok szintén a tiltott szerfogyasztás csekély mértékű csökkenését mutatják, amely csökkenés a marihuána fogyasztás mérséklődésének köszönhető. A marihuána visszaszorulása Európában az egyéb tiltott szerek fogyasztásának mérsékelt terjedésével járt együtt. Magyarországon a trendek nem térnek el az európaiktól, míg azonban a tiltott szerek és a marihuána elterjedtsége nálunk még ma is elmarad az európai átlagtól, addig a marihuánán kívüli tiltott szerfogyasztásunk már azonos azzal. Míg a tiltott szerek életprevalencia értékei alapján Magyarország a mérsékelt fogyasztású országok között található, addig a nyugtató/altató és az alkohol gyógyszerrel történő fogyasztása alapján Európa vezető országai közé tartozik. A 2007. évi ESPAD magyar adatai által jelzett változások nemcsak a nemzetközi trendekbe illeszkednek bele, hanem más hazai kutatások is alátámasztják az eredményeket:

A különböző szerek kipróbálása egyértelműen különböző életkorokhoz kötődik. A sör az az ital, amelyet a legkorábban próbálnak ki a fiatalok, majd ezt követi a többi legális szer: a cigaretta, a bor és az alcopop. A megkérdezettek egyharmada-egynegyede ezekkel a szerekkel már 11 éves korára megismerkedett. Valamelyest későbbre tevődik – a hagyományos középiskolai évek elejéhez kötődően - a tömény italok fogyasztásának elkezdése, és az első berúgás is. Egyértelműen a legkésőbbben a tiltott szerekkel ismerkednek meg a fiatalok, és a későbbi időszakra tevődik a rendszeres dohányzás elkezdése is.

Bár a vizsgált korosztály számára a legtöbb szer tiltottnak tekinthető, a fiatalok háromnegyede könnyen beszerezhetőnek tartja a bort, a sört és a cigarettát, minden második megkérdezett szerint a tömény ital, minden harmadik szerint a marihuána és minden negyedik szerint az ecstassy is a könnyen beszerezhető szerek közé tartozik.

A feltételezett hozzáférhetőség alapján csökkent a tiltott és legális szerek közötti különbség az elmúlt 12 évben. Figyelemre méltó, hogy a marihuána feltételezett hozzáférése ma Magyarországon megegyezik az európai átlaggal, az ecstassy vélt hozzáférhetősége pedig könnyebb az európai átlagnál.

A szerekkel kapcsolatos veszély észlelésben ma már egyértelműen elkülönítik a fiatalok a rendszeres, az alkalmi és a kipróbálás szintű fogyasztást. Ugyanakkor ma is kevésbé tartják veszélyesnek a legtöbb legális szer rendszeres fogyasztását, mint a tiltott szerekét. A különböző szerek veszélyességének megítélésében bekövetkezett változások részben követik a fogyasztási adatokban bekövetkezett változásokat.

4.2. A fogyasztás alakulását befolyásoló tényezők

A fiatalok homogenizálódó vagy strukturálódó fogyasztási szokásaival kapcsolatos nézetek közül a 2007. évi kutatás *dohányzásra, és a problémásabb alkoholfogyasztásra vonatkozó adatai támasztják alá azokat a korábbi eredményeket, amelyek a fogyasztásban megnyilvánuló társadalmi különbségeket hangsúlyozzák.* A dohányzás és a problémásabb alkoholfogyasztás elterjedtebb a kisebb településeken, rosszabb anyagi körülmények között élő, alacsonyabb iskolai végzettségű szülők, alacsonyabb presztízsű iskolákban tanuló gyerekei között. Ugyanakkor az alkoholfogyasztás mérsékeltebb formái inkább jellemzőek az iskolázottabb szülők magasabb presztízsű iskolákban tanuló gyerekeinél. *Az egyéb drogok kipróbálása nem mutat jelentős társadalmi különbségeket, azaz itt inkább a homogenizálódási tendenciák ragadhatóak meg.*

A 2007. évi magyar adatok alapján *kitüntetett szerepe van a családi és iskolai élet minőségének.* A jobb családi és iskolai integráció visszatartó hatással van a tiltott és legális szerek kipróbálására, vagy veszélyeztetőbb fogyasztására, az iskolai vagy családi élet problémáira utaló tényezők pedig növelik a fogyasztás valószínűségét.

A szerfogyasztási szokások kapcsolatot mutatnak a fiatalok pszicho-szociális állapotával is. A gyengébb önbecsüléssel rendelkező, depressziós tüneteket mutató, normákat inkább elutasító, orientáció hiányos diákok körében gyakoribbak a szélsőségesebb fogyasztási formák.

Már a leíró elemzések is alátámasztják azokat az eredményeket, amelyek *a kortárs kapcsolatoknak, a kortársak fogyasztási szokásainak és a szabadidő eltöltési formáknak kitüntetett jelentőséget tulajdonítanak.* A többváltozós elemzések pedig azt mutatják, hogy e hatások egyértelműen *erőteljesebben befolyásolják a fiatalok fogyasztási szokásait, mint a családi vagy az iskolai háttér.*

4.3. A szerfogyasztás különböző formáinak együtt járása, és a problémás fogyasztás kialakulását befolyásoló társadalmi-demográfiai tényezők

Nemzetközi kutatási eredményekhez hasonlóan a magyar adatok is azt jelzik, hogy *a különböző visszaélésre alkalmas szereket a diákok gyakran egyidejűleg fogyasztják,* és a különböző szerek kipróbálása, vagy rendszeres fogyasztása növeli más szerek kipróbálásának vagy rendszeres fogyasztásának a valószínűségét. *Azaz nem tiltott szereket fogyasztó, vagy mértéktelenül ivó, vagy mértéktelenül dohányzó fiatalokról, hanem szerfogyasztó fiatalokról*

kell inkább beszélünk. Klaszterelemzés alapján a diákok 8,7%-a tekinthető *problémás fogyasztónak.* Ők használtak már valamilyen tiltott szert és nemcsak marihuánát, kétharmaduk használt gyógyszert orvosi javaslat nélkül, háromnegyed részük napi rendszerességgel dohányzik, rendszeresen fogyasztanak alkoholt, elterjedt közöttük a lerészegedés és a nagyívás. A diákok egy másik csoportjára (28,5%) inkább csak *a rendszeres alkoholfogyasztás és dohányzás* jellemző. Közöttük is gyakori a nagyívás és lerészegedés, de sokkal ritkább a tiltott szerek kipróbálása és az is inkább csak a marihuánára korlátozódik. A diákok közel kétharmada csupán *mérsékelten* fogyasztja a vizsgált szereket. Alkalmanként fogyasztanak ugyan alkoholt, de nem jellemző a problémás ivás. Ritkán dohányoznak, és nem nagyon próbálkoznak egyéb drogok fogyasztásával.

A problémás fogyasztóknál határozottabban kimutathatóak azok a tényezők, amelyek a problémás fogyasztóvá válás valószínűségét növelik. Idősebbek, több közöttük a fiú, jellemzőbb a szakiskolában vagy szakközépiskolában való tanulás, a családi élet és a pszichés állapot mutatói kedvezőtlenebbek, mint a többiekénél, és gyakrabban fordulnak elő közöttük más problémás viselkedési formák. Ugyanakkor a szülők iskolai végzettsége alapján a problémás fogyasztók sem különböznek társaiktól. A leíró statisztikai elemzések mellett a többváltozós elemzés is azt mutatja, hogy a problémás fogyasztókat a nem és az életkor mellett, az elmenős szabadidő eltöltési formák, a barátok szerfogyasztása és más problémás viselkedést jelző mutatók (szökés otthonról, lógás az iskolából, önkárosítás) különítik el a nem problémás fogyasztóktól.

4.4. Normalizálódó vagy deviánsá váló fiatalok

A fiatalkori alkohol- és egyéb drogfogyasztásában a kilencvenes évek Európájában bekövetkezett növekedés egy lehetséges magyarázatát adja *a fiatalok megváltozott helyzete, az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása, az ebből eredő individualizálódás, a fogyasztás és a szabadidő eltöltés megnövekedett jelentősége, amely kiegészül a veszélyek és kockázatok ezredfordulót jellemző átértékelődésével.* Ez a változás Magyarországon is végbement, bár ellentmondásosabb módon, mint ahogy az Nyugat-Európa fiataljai életében bekövetkezett. Az önálló fogyasztói élet nálunk is egyre korábban kezdődik, ez pedig nemcsak azt jelenti, hogy a fiatalok családdal szembeni önállósodása egyre korábbra tevődik, hanem azt is jelenti, hogy *a különböző szerek fogyasztása is egyre korábbi életkorban kezdődik el.* Én inkább azokkal értek egyet, akik kevésbé a szerfogyasztással kapcsolatos problémák jelzőjének tekintik a fogyasztás egyre korábban történő elkezdését, hanem az önálló fogyasztói élet egyre korábbi

elkezdése természetes velejárójának tartják azt. Hazai kutatások szerint a meghosszabbodott ifjúsági életszakasz, a fogyasztóként való önállósodás a magyar fiataloknál is a szabadidő megnövekedett jelentőségét eredményezte. Ez pedig hozzájárulhatott a fogyasztás jelentős mértékű növekedéséhez a kilencvenes években. *A megnövekedett szabadidő a rendszerváltás utáni időszak megnövekedett bizonytalanságával, és a fiatalokat különösen sújtó egzisztenciális bizonytalansággal is együtt járt.* Bár a fiatalok pszichoszociális állapotát jelző mutatók alapján nem találtunk lényeges változást az elmúlt években, az elidegenedés, az orientáció hiány és a problémás viselkedés több más mutatója mindig kapcsolatot mutatott a veszélyesebb fogyasztási módokkal. A 2003. évi nemzetközi adatokon végzett elemzés pedig egyértelműen azt jelezte, hogy a rendszerváltó országok fiataljai körében az elidegenedés és az orientáció hiánya jóval elterjedtebb, mint nyugat-európai társaiknál. Ez mindenképpen hozzájárulhatott ahhoz, hogy ezekben az országokban a különböző szerek fogyasztása nagyobb növekedést mutatott, mint Nyugat-Európában, még akkor is, ha a nagyobb növekedés ellenére, a fogyasztás elterjedtségében a rendszerváltó országok többsége elmaradt Nyugat-Európától. A rendszerváltás természetesen nemcsak a fiatalok helyzetében hozott változást, hanem *megváltoztatta a tiltott szerekhez való hozzáférést is.* A tiltott szerek hozzáféréseinek növekedése egyértelműen kimutatható volt, és ma Magyarországon a marihuánát ugyanannyian, az ecstassyt pedig többen tartják könnyen hozzáférhetőnek, mint Európa más országaiban.

Beszélhetünk-e Magyarországon a szerfogyasztás normalizálódásáról? Azt gondolom, hogy *a normalizálódás jelei nálunk is megragadhatóak.* Bár a vizsgált szerek többsége kevésbé elterjedt, mint Nyugat-Európában, a növekedés a kilencvenes években nálunk is jelentős volt. Nőtt a tiltott szerekhez való hozzáférés, és nőtt a szerek fogyasztásának elfogadottsága, csökkent a szereket veszélyesnek tartók aránya. A tiltott szerek megítélése nemcsak a fiatalok körében, hanem a médiában is egyértelműen változott (Arnold 2006, Elekes 2009a). A hazai normalizálódást látszik alátámasztani a fogyasztók és nem fogyasztók közötti különbségek csökkenése is. Measham (2002) a normalizálódás egyik megnyilvánulását látja a nemek közötti különbségek csökkenésében. A fiúk és a lányok fogyasztási szokásai Magyarországon is egyre több mutató alapján közelednek egymáshoz. Kuntsche (2004) a fogyasztók és nem fogyasztók közötti társadalmi-gazdasági különbségek eltűnését tarja a normalizálódás egyik jelének. A magyar adatok szintén arra utalnak, hogy az alkoholfogyasztás és a tiltott szerfogyasztás kevésbé magyarázható a gazdasági-társadalmi háttérrel, sőt az iskolatípusok és bizonyos mértékig az iskola székhelye szerinti különbségek csökkentek az elmúlt 12 évben.

A hazai normalizálódás egyik jeleként értelmezem azt a regresszió elemzésnél kapott eredményt is, mely szerint a droghasználati célú szereket *kipróbálóokra* ma már nem állítható fel olyan modell, amely biztonsággal elkülöníti őket a többi fiattól, míg a *marihuánán kívüli tiltott szerfogyasztásra* ma is jól elkülönítő modell állítható fel. Azt gondolom tehát, hogy a tiltott szereken belül Shildric (2002), vagy Kuntsche (2004) eredményeihez hasonlóan *Magyarországon is elsősorban a marihuána normalizálódásáról beszélhetünk.*

Hogyan értelmezhetőek azok a változások, amelyek a fiatalok fogyasztási szokásaiban a 2007. évi ESPAD eredmények alapján bekövetkeztek. Érvényes magyarázat lehet-e a meghosszabbodott ifjúsági életszakasz, a fogyasztás és a szabadidő eltöltés megnövekedett jelentősége a szerfogyasztás alakulásában, értelmezhető-e a továbbra is a normalizálódás folyamata olyankor, amikor bizonyos szerek fogyasztásának csökkenését, más szerek fogyasztásának további terjedését látjuk? A kérdés megválaszolásához elsősorban magyar adatokra támaszkodom, valamint feltételezéseket tudok megfogalmazni.

A dohányzás csökkenése Európában korábban elkezdődött, mint Magyarországon. A csökkenéshez feltehetően hozzájárul a dohányzással kapcsolatos veszélyek tudatosítása Európában és Magyarországon egyaránt. Ehhez társult a dohányzás hozzáférhetőségének a csökkenése, akár a dohányzás életkorhoz való kötése, akár pedig a dohányzásra alkalmas helyek korlátozása következtében. Az alkoholtartalmú italokat ma a magyar fiatalok kevésbé tartják hozzáférhetőnek, mint korábban, ennek ellenére úgy tűnik, hogy a fiatalok jelentős része hozzá tud jutni italhoz. A tiltott szerek hozzáférhetősége egyértelműen nőtt az elmúlt években Magyarországon. A szerekkel kapcsolatos veszély tudat, a szerek veszélyességének megítélése a tiltott szerek esetében nőtt, az alkohol esetében pedig nem változott 2003-hoz képest. Az alkohol esetében a hozzáférhetőség csökkenése és a veszélytudat változatlansága inkább a fogyasztás növekedését eredményezte, a marihuána esetében a hozzáférés és a veszélytudat növekedése a fogyasztás csökkenésével járt együtt. Úgy tűnik tehát, hogy míg *a hozzáférés változása egyértelműen csak a dohányzás esetében hozható kapcsolatba a fogyasztás változásával, addig a veszély tudatosulása a dohányzás és a marihuána esetében csökkenő, a többi tiltott szer esetében azonban növekvő fogyasztással járt együtt.* Az alkohol veszélyességének megítélésében megfigyelt változatlanság pedig a gyakoribb alkoholfogyasztás növekedésével társult.

A magyar adatok egyértelműen alátámasztják azokat a kutatási eredményeket, amelyek szerint a szerfogyasztás és a problémásabb szerfogyasztás *a kortárs kapcsolatokhoz és a*

szabadidő eltöltési formákhoz kötődik. Adataink azokat a kutatási eredményeket is alátámasztják, amelyek *a fiatalkori szerhasználat együttes előfordulását bizonyítják.* Azaz a szabadidőben, barátokkal történő szerfogyasztás együttesen jelenti a tiltott szerek, az alkohol és a cigaretta fogyasztását. Ugyanakkor más hazai kutatási eredmények azt mutatják, hogy *ma a magyar fiatalok meglehetősen kevés időt töltenek el barátaikkal, többségükre egyre inkább az individuális, otthon eltöltött szabadidő a jellemző, hét közben és hétvégén egyaránt.* Ezt támasztják alá az ESPAD eredményei is, az elmúlt négy évben csökkent az elmenős, és nőtt, az otthonülő szabadidő eltöltési formák jelentősége a fiatalok életében. Ez pedig mindenképpen hatással lehetett a fogyasztási szokásokban megfigyelt változásokra.

Parker és társai (1998) szerint a normalizálódásnak lehet természetes következménye a fogyasztás növekedésének megállása, megváltozása. Szerintük a normalizálódás egyik jele a könnyű hozzáférés, amely eredményezheti azt is, hogy *mindenki, aki ki akart próbálni egy adott szert, már kipróbálta azt.* Én a normalizálódásnak egyik másik hatását tartom meghatározóbbnak. A szerfogyasztás változásában fontos szerepet tulajdonítanak a szerekhez kapcsolódó szimbolikus tartalmaknak (Weakland 1970, Room és Sato 2002, Beccaria és Guidoni 2002, Freyssinet-Dominjon és Wagner 2003 Room 2004a). Az a változás, ami a különböző pszichoaktív szerekhez, és a szerek fogyasztásához való viszonyban végbement, és amit sokan normalizációként írnak le, *változásokat hozott a különböző szerekhez kötődő szimbolikus tartalmakban is.* A dohányzás esetében határozottan megragadható a szimbolikus tartalom megváltozása, amely egy korábban elfogadott, gyakran pozitív tartalommal bíró viselkedési formát mára egyértelműen *a stigmatizált, antiszociális viselkedések közé szorított* (Parker et al 1998.), vagy egyenesen *kriminalizált* (Bíró 2008). Véleményem szerint ezt támasztja alá az is, hogy Európában és Magyarországon is a dohányzás az egyetlen olyan szerfogyasztási forma, amely kifejezetten a hátrányosabb gazdasági-társadalmi csoportokból származó fiatalokra jellemző inkább.

Amíg a marihuána használat kevésbé normalizálódott, sőt a felnőtt világ által elítélt viselkedési forma volt, addig szimbolizálta a felnőtt világtól való elkülönülést, az azzal való szembe fordulást, a különböző ifjúsági kultúrákhoz való kötődést. *A normalizálódott marihuána elveszítette ezt a szimbolikus tartalmát,* és csökkent a jelentősége a fiatalok öndefiniálásában, a felnőtt világtól való elkülönülésében.

Az alkoholfogyasztás elterjedt és elfogadott a felnőtt világban. Európában, és azon belül Magyarországon az elmúlt századokban soha nem a felnőtt világtól való elkülönülést, az azzal való szembe fordulást szimbolizálta, legfeljebb a fogyasztás bizonyos formái fejezték ki a felnőttek szokásaival való szembe fordulást. *A fiatalok alkoholfogyasztásában mindig fontosabb szerepet játszott az, hogy a felnőttek világába való átlépést szimbolizálta.* Azaz az alkohol, a marihuánától és más tiltott drogoktól eltérően, nem a felnőtt világtól való elhatárolódást, hanem éppen ellenkezőleg, az oda való tartozást jelképezi. Ezért, ha beszélhetünk az alkoholfogyasztás normalizálódásról abban az értelemben, hogy a nagyívás, vagy akár a lerészegedés a fiatalok normális szabadidő eltöltési formáinak a része lett, olyan része, amelyet a felnőtt társadalom mindig jobban elfogadott, mint a tiltott szerfogyasztást, ez a fajta normalizálódás semmiképpen sem eredményezte az alkoholfogyasztás szimbolikus tartalmának az elvesztését. Az alkohol továbbra is megmaradt az önálló fogyasztóvá válás, a felnőtt társadalomba való belépés egyik jelképének.

Azt gondolom tehát, hogy a fiatalok fogyasztási szokásainak változása egyszerre oka és következménye a felnőtt világ drogokhoz való viszonyában végbement változásoknak. A fogyasztás terjedése bizonyos szereket elfogadottá, normalizálttá tett, ezzel azonban megváltoztatta azokat a szimbolikus tartalmakat, amelyek a szerek fogyasztásához kötődtek. Nem tartom kizártnak azonban azt, hogy előbb-utóbb más szerek vagy más kockázatkereső magatartások veszik át azokat a szimbólumokat, amely korábban a marihuána, vagy a cigaretta fogyasztásához kötődtek.

Irodalom

Ahlström S., Metso L., Huhtanen P. & Ollikainen M. (2008): *In which sub-groups of Finnish students has the use of legal and illegal drugs decreased? Results of the 2007 ESPAD data in Finland.* Paper presented at the 34rd Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol, June 02-06, 2008, Victoria, Canada

Andersson, P., Baumberg, (2006): *Alcohol in Europe. A Public Health Perspective. A Report for the European Commission.* Institute of Alcohol Studies UK. June.

Andó B., Paksi B., Arnold P., Kun B., Rózsa, S., Demetrovics Zs. (2009): *Alkoholfogyasztási szokások, szélsőséges ivási formák változása Magyarországon.* elhangzott: a MAT VII. országos kongresszusán Siófok, november 19-21. Előadáskivonatok. http://www.mat.org.hu/doksi/kongresszus-2009/Supplementum_2009_matkonf.pdf letöltés ideje: 2010.02.05.

- Arnold P. (2006): *Kábítószerkép a 2005-ös írott sajtóban*. Szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem
- Aszmann A. szerk. (2000): *Fiatalok egészségi állapota és egészségmagatartása*. Health and Health Behaviour among Young People. Országos Tisztifőorvosi Hivatal. Budapest.
- Aszmann A. szerk. (2003): *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása*. HBSC National Report. OGYI Budapest
- Bauer B., Szabó A. szerk. (2005): *Ifjúság 2004. Gyorsjelentés* Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda, Budapest
- Beccaria, F., Guidoni, O.V. (2002): Young People in a Wet Culture: Functions and patterns of Drinking, *Contemporary Drug Problems*, 29(2), 305-334.
- Beck, U. (2003): *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. ARTT-Századvég, Budapest
- Best, D., Gross, S., Manning, V., Gossop, M., Witton, J., Strang, J. (2005): Cannabis use in adolescents: the impact of risk and protective factors and social functioning. *Drug and Alcohol Review*. November 2005, 24, 483-488.
- Bíró J. (2008): Dohányzéspolitika. A dohányzás diskurzusa és kontrollja. *Addiktológia* VI.1. 5-23.
- Bjarnasson T. (2000): *Adolescent Substance Use: A Study in Durkheimian Sociology*. Doctoral dissertation, University of Notre Dame
- Bruun, K., Edwards, G., Lumio, M., Mäkela, K., Pan, L., Popham, R., Room, R., Schmidt, W., Skog, O-J., Sulkunen, P., Österberg, E. (1975): *Alcohol Control Policies in Public Health Perspective*. The Finnish Foundation for Alcohol Studies Vol. 25.
- Currie, C., Gabhainn, S., Godeau, E., Roberts, C., Smith, R., Currie, D., Pickett, W., Richter, M., Morgan, A., Barnekow, V. (2008) eds.: *Inequalities in Young People's Health. HBSC International Report from the 2005/2006 Survey*. WHO
- Csák R., Forstner M., Márványközi M., Rác J. (2008): Kvalitatív panelvizsgálat a budapesti elektronikus zenei partiélet szereplői, valamint a drogpolitika megvalósítói körében. In: Demetrovics Zs., Rác J. (2008) szerk: *Partik, drogok, ártalomcsökkentés. Kvalitatív kutatások a partiszcénában*. L'Harmattan kiadó Budapest p:225-290
- Demetrovics Zs. (2001): *Droghasználat Magyarország táncos szórakozóhelyein*. L'Harmattan Budapest
- Demetrovics, Zs. és Menczel, Zs. (2004). *Droghasználat parti-látogató fiatalok körében*. A Magyar Addiktológiai Társaság V. Országos Kongresszusa. Balatonfüred, 2004. október 21-23.. Összefoglaló 12-13. o.
- Demetrovics Zs., Rác J. (2008) szerk: *Partik, drogok, ártalomcsökkentés. Kvalitatív kutatások a partiszcénában*. L'Harmattan kiadó Budapest
- Demetrovics Zs., Nadas E., Kun B. (2008): *Rekreációs droghasználat Magyarországon*. Előzmények. In: Demetrovics Zs., Rác J. szerk: *Partik, drogok, ártalomcsökkentés. Kvalitatív kutatások a partiszcénában*. L'Harmattan kiadó Budapest. P: 13-25.
- Elekes Zs. (1997): *Devianciák, mentális betegségek*. in: Lévai K., Tóth I. Gy. Szerk: *Szerepváltozások - Jelentés a nők helyzetéről*. Budapest TÁRKI-Munkaügyi Minisztérium-Egyenlő Esélyek Titkársága p:151-169

Elekes Zs. (1999): Önbevallásos vizsgálatok Magyarországon a kilencvenes években. In: Ritter I. szerk.: *Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről*. Budapest 1999. ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium p:121-153

Elekes Zs. (2000): Alkoholprobléma az ezredvégi Magyarországon in: Elekes Zs., Spéder Zs. szerk.: *Törések és kötések a magyar társadalomban* Budapest. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság-Századvég Kiadó p:152-169.

Elekes Zs. (2002): Egyes deviáns viselkedési formák fontosabb indikátorai *Társadalmi jelzőszám-füzetek*. Budapest 2002. KSH (I. fejezet p: 5-29, III. fejezet p:40-49)

Elekes Zs. (2004a): *Alkohol és társadalom*. Országos Addiktológiai Intézet, Budapest p:215

Elekes Zs. (2004b): A középiskolás fiúk és lányok dohányzási és alkoholfogyasztási szokásaiban bekövetkezett változások 1992-2003 között *Addiktológia* 2004.4: 515-532

Elekes Zs. (2005a): A drogfogyasztás nemek közötti különbözőségei és hasonlóságai. In: Nagy I., Pongrácz T., Tóth I. Gy. Szerk.: *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről* TÁRKI – Ifjúsági, Szociális és Esélyegyenlőségi minisztérium p: 177-193.

Elekes Zs. (2005b): A drogfogyasztás elterjedtsége és a fogyasztásra ható társadalmi tényezők iskolában tanuló fiatalok körében. *Demográfia* 2005.4:345-374

Elekes Zs. (2007): Serdülőkorú fiatalok alkoholfogyasztása az ESPAD-kutatások eredményei alapján. In: Demetrovics Zsolt, Urbán Róbert, Kökönyei Gyöngyi szerk.: *Iskolai egészségpszichológia*. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet szakmai forrás sorozat. L'Harmattan, Budapest 2007. p: 216-242

Elekes Zs. (2009a): Az alkohol- és drogprobléma változó megjelenése a politikai és közgondolkodásban . In: Bagdy E., Demetrovics Zs., Pilling J. (szerk): *PoliHISTORIA. Buda Béla 70. születésnapjára*. Budapest, 2009. Akadémia kiadó 315-334.

Elekes Zs. (2009b): Az alkoholprobléma és társadalmi háttere. In: Demetrovics Zs. Szerk. *Az addiktológia alapjai II*. Eötvös kiadó, Budapest 293-326

Elekes Zs. (2009c): *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása Magyarországon – ESPAD 2007*. NDI – L'Harmattan, Budapest p: 220

Elekes Zs., Paksi B. (1996): *A magyarországi középiskolások alkohol és drogfogyasztása*. ESPAD The European School Survey Project on Alcohol and Drugs 1995. Budapest Népjóléti Minisztérium p: 126

Elekes Zs., Paksi B. (2000): *Drogok és fiatalok. – A középiskolások droghasználata, alkoholfogyasztása és dohányzása az évezred végén Magyarországon* Budapest ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium Kábítószerügyi Koordinációért felelős helyettes államtitkárság. P:136.

Elekes Zs., Paksi B. (2003): *The ESPAD'03 Country Report – Hungary* – kézirat

EMCDDA (2007): *A kábítószerprobléma Európában. Éves jelentés* <http://www.drogfokuszpont.hu/>

Éves Jelentés (2008): *2008-as Éves Jelentés az EMCDDA számára*. Nemzeti Drogfókuszpont www.drogfokuszpont.hu

Fagan, A., Najman J. (2005): The Relative Contributions of Parental and Sibling Substance Use to Adolescent Tobacco, Alcohol and Other Drug Use. *Journal of Drug Issues*. Vol. 35. Issue 4. 869-883

- Featherstone, M. (1991): *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage
- Freyssinet-Dominjon, J., Wagner, A-C. (2003): *L'Alcool an Fête: Manieres de Boire de la Nouvelle Jeunesse Étudiante*. Paris, L'Harmattan.
- Gábor K. (2000a): *A középosztály szigete* Belvedere, Szeged.
- Gábor K. szerk. (2000b): *Társadalmi átalakulás és ifjúság. A szabadság, mint esély?* Belvedere, Szeged
- Gábor K. (2004): Globalizáció és ifjúsági korszakváltás. In. Gábor K., Jancsák Cs, szerk: *Ifjúsági korszakváltás. Ifjúság az új évezredben*. Belvedere, Szeged. 28-72
- Gazsó F., Laki L. (2004): *Fiatalok az új kapitalizmusban*. Napvilág kiadó, Budapest.
- Global Status Report on Alcohol (2004). Substance Abuse Department, Social Change and Mental Health, WHO.
- Hartnoll, R. (1993): A drogproblémák felmérése alapkövetelmények. *Szenvedélybetegségek I.* évf. 5:324-334.
- Hartnoll, R. (2004): *Drugs and drug dependence: linking research, policy and practice. Lessons learned, challenges ahead*. Council of Europe 2004.
- Hibell, B., Andersson, B., Bjarnasson, T., Kokkevi, A., Morgan, M., Narusk, A. (1997): *The 1995. ESPAD Report - Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European Countries*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs Stockholm. CAN, Council of Europe p: 294
- Hibell, B., Andersson, B., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnasson, T., Kokkevi, A., Morgan, M.(2000): *The 1999 ESPAD Report. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries Stockholm. CAN, Council of Europe p: 362.
- Hibell, B., Andersson, B., Bjarnasson, T., Ahlström, S., Balakireva, O., Kokkevi, A., Morgan, M (2004): *The ESPAD Report 2003*. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries Stockholm . CAN, Council of Europe p: 436.
- Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2009): *The 2007 ESPAD Report. Substance Use Among Students in 35 European Countries*. Stockholm. CAN, EMCDDA, Council of Europe. P:406
- Hungarostudy (2002): *A 2002. évi Hungarostudy statisztikai eredményei*. <http://www.advernet.hu/tarhely/mpszov/HTML/b61626364.htm> letöltés ideje: 2009.06.16.
- Järvinen, M., Room, R (ed.). (2007): *Youth Drinking* Ashgate Publishing Limited, Gower House, Hampshire
- Józan P. (2002): *A dohányzás hatása a halandóságra Magyarországon 1970-1999*. KSH, Budapest
- Józan P. (2003): *Az alkohol hatása a halandóságra Magyarországon, 1970-1999*. Nemzeti Népesedési Program KSH
- Kovács K., Öri P. (2009): Ok-specifikus halandóság. in: Monostori J., Öri P., S.Molnár E., Spéder Zs. szerk.: *Demográfiai Protré 2009. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest 67-78.

Kuntsche E. (2004): Progression of a General Substance Use Pattern among Adolescent in Switzerland? Investigating the Relationship between Alcohol, Tobacco, and Cannabis Use over a 12-Year Period. *European Addiction Research*. 10. 118-125

Magyar Dohányzásmonitor (2007): ODE – Magyar Gallup Intézet Budapest

Measham, F. (2002): “Doing gender” – “doing drugs”: conceptualizing the gendering of drugs cultures. *Contemporary Drug Problems*, 29/Summer: 335-373

Measham, F. (2004): The decline of Ecstasy, the Rise of Binge drinking and the Persistence of Pleasure, *Journal of Community and Criminal Justice*, 51(4), 309-326.

Murányi I. (2008): Serdülők rizikómagatartását és szubjektív jóllétét meghatározó családi szocializációs hatások. In: Murányi I. szerk: *Kelet-magyarországi középiskolások egészségmagatartása*. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen 143-156.

Nation, M., Heflinger C. A. (2006): Risk Factors for Serious Alcohol and Drug Use: The Role of Psychosocial Variables in predicting the Frequency of Substance Use Among Adolescents. *The American Journal of drugs and Alcohol Abuse* 32:415-433

National Advisory Council on Alcohol Abuse and Alcoholism, Task Force on College Drinking, Panel on Prevention and Treatment (2002). *How to reduce High-Risk College Drinking: Use Proven Strategies, Fill Research Gaps*. Rockville, MD: NIAAA. www.collegedrinkingprevention.gov/images/Panel102/FINALPanel2.pdf.

Németh Á. (2007) szerk.: *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja*. OGYI, Budapest

OLEF (2000): *Országos lakossági egészségfelmérés. Gyorsjelentés* <http://www.gallup.hu/olef/gyors.html> letöltés ideje: 2009.06.15.

OLEF (2003): *Országos Lakossági Egészségfelmérés. Gyorsjelentés* <http://www.oszmk.hu/index.php?m=29> letöltés ideje. 2009.06.15.

Paksi B. (2007): A magyarországi drogfogyasztás társadalmi mintázata. In: Demetrovics Zs. (szerk): *Az addiktológia alapjai I*. Eötvös Kiadó, Budapest, (379-413)

Parker H. (2003): Pathology or modernity? Rethinking risk factor analyses of young drug users. *Addiction Research and Theory*. 2003, Vol.11. No 3. p:141-144)

Parker, H. (2005): Normalization as a barometer: Recreational drug use and the consumption of leisure by younger Britons. *Addiction Research and Theory*. June 2005, 13(3): 205-215

Parker, H., Aldridge, J., Measham F. (1998): *Illegal leisure. The normalization of adolescent drug use*. Routledge, Taylor and Francis Group, London, New York. P:177.

Parker, H., Williams, L., Aldridge, J. (2002): The Normalization of ‘Sensible’ Recreational Drug Use: Further Evidence from the North West England Longitudinal Study. *Sociology*. Volume 36, Number 4. November. 941-964.

Parker, H., Williams, L. (2003): Intoxicated Weekends: young adults’ work hard-play hard lifestyles, public health and public disorder. *Drugs: education, prevention and policy*. Vol. 10, No 4, 345-367, November

Pikó B. (2000): Nyertesekből vesztesek? Veszélyeztetett ifjúság a poszt-szocialista társadalomban. *Társadalom Kutatás* 3-4, 183-193.

Pikó B. (2004): Unalom vagy stresszoldás? Serdülők dohányzással és alkoholfogyasztással kapcsolatos motivációjának vizsgálata. *Addiktológia* III. 2. 191-202

- Pikó B. (2005): Középiskolás fiatalok szabadidő-struktúrája, értékattitűdjei és egészségmagatartása. *Szociológiai Szemle*. 2. 88-99.
- Plant, Martin, Plant, Moira (2006): *Binge Britain. Alcohol and the national response*. Oxford University Press
- Rehn, N. (2000) *Alcohol policy in Europe*. Paper presented at Kettil Bruun Society for Social and Epidemiological Research on Alcohol 26th Annual Symposium, Oslo, Norway 2000. June 5-9
- Room, R. (2003): Smoking and drinking as complementary behaviours. *Biomedicine and Pharmacotherapy* 58 111-115.
- Room, R. (2004): Symbolism and rationality in the politics of psychoactive substances. In: Lindgen, B., Grossman M. eds: *Substance use: Individual Behavior, Social Interactions, Markets and Politics*. Advances in Health Economic and health Services Research, vol. 16
- Room, R., Sato, H. (2002): Drinking and drug use in youth cultures: Building identity and community. *Contemporary Drug Problems* 29/Spring: 5-11.
- Shildrick, T. (2002): Young people, illicit drug use and the question of normalization. *Journal of Youth Studies*, Vol. 5. No 1. 35-48
- Skultéti D., Pikó B. (2006): Szocioökonomiai és társas hatások szerepe a serdülők dohányzásában. *Addiktológia* V. 1-2. 59-73
- Smit, F., Monshouwer K., Verdurme J. (2002): Polydrug Use Among Secondary School Students: combinations, prevalences and risk profiles *Drugs: education, prevention and policy*, Vol. 9, No. 4, 2002. 355-365
- Somlai P (2007): A posztadoleszcensek kora. In: Somlai P. (szerk): *Új ifjúság*. Napvilág kiadó, Budapest 9-44.
- Stormshak E, Comeau C, Shepard S (2004): The relative contribution of sibling deviance and peer deviance in the prediction of substance use across middle childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 635-649
- Szabó Andrea, Bauer Béla (szerk) (2009): *Ifjúság2008. Gyorsjelentés*. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest
- Urbán R., Kugler Gy., Szilágyi Zs. (2004): A nikotin dependencia mérése és korrelátumai magyar felnőtt mintában. *Addiktológiai*. 3.:331-355.
- Vaskovics L. (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete *Szociológiai Szemle* 2000.4 www. Szociologia.hu
- Wallace, C. (2006): Ifjúság, család, polgárrá válás. In: Gábor K. Jancsák Cs. Szerk: *Ifjúságszociológia*. Szemelvények Belvedere, Szeged. 300-334
- Weakland, J.H. (1970): Hippies: What the scene means. In: Blum R. H. and Associates *Society and Drugs I. Social and Cultural Observation*. Jossey-Bass Inc. San Francisco. 343-372
- WHO (2007): *Global Alcohol Database*: (<http://data.euro.who.int/alcohol/?TabID=4936>)
letöltés ideje: 2007.11.02.
- Windle M. (2000): Parental, Sibling, and Peer Influences on Adolescent Substance Use and Alcohol Problems. *Applied Development Science*. Vol. 4. No. 2, 98-110.

Zeitlin H. (1999): Psychiatric comorbidity with substance misuse in children and teenagers. *Drug Alcohol Dependence* 55:225-234

Zinnecker, J. (2006): Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Gábor K. Jancsák Cs. Szerk: *Ifjúságszociológia*. Szemelvények Belvedere, Szeged. 95-116

A disszertáció témájában megjelent fontosabb publikációk

Tudományos könyvek – társszerző nélkül

Elekes Zsuzsanna: *Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében*. Budapest 1993 Országos Alkoholológiai Intézet Alkoholológiai füzetek sorozat 24. p:229

Elekes Zsuzsanna: *Alkohol és társadalom*. Budapest 2004. Országos Addiktológiai Intézet p:215

Elekes Zsuzsanna: *Egy változó kor változó ifjúsága – A fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása Magyarországon, ESPAD 2007*. NDI - L'Harmattan 2009 p: 240.

Tudományos könyvek – társszerzővel

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: *Drogok és fiatalok. – A középiskolások droghasználata, alkoholfogyasztása és dohányzása az évezred végén Magyarországon* Budapest 2000. ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium Kábítószerügyi Koordinációért felelős helyettes államtitkárság. P:136.

Könyvfejezet – társszerző nélkül

Elekes Zsuzsanna: Alcohol consumption among drug users. in: Münnich I., Kolozsi B. eds: *Studies in deviant behaviours in Hungary*. Budapest 1991. Research Review. 1991.1. Project No.4. I. p:91-98

Elekes Zsuzsanna: Kábítószer és kábítószerfogyasztás. in: Andorka R., Kolosi T., Vukovich Gy. Szerk: *Társadalmi Riport* Budapest 1992. TÁRKI p: 318-333.

Elekes Zsuzsanna: Devianciák, mentális betegségek. in: Lévai K., Tóth I. Gy. Szerk: *Szerepváltozások - Jelentés a nők helyzetéről*. Budapest 1997. TÁRKI-Munkaügyi Minisztérium-Egyenlő Esélyek Titkársága p:151-169

Elekes Zsuzsanna: Devianciák, mentális betegségek in: Pongrácz T., Tóth I. Gy. szerk: *Szerepváltozások – Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*. Budapest 1999. TÁRKI, Szociális és Családügyi Minisztérium p:125-141.

Elekes Zsuzsanna: Önbevallásos vizsgálatok Magyarországon a kilencvenes években. In: Ritter I. szerk.: *Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről*. Budapest 1999. ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium p:121-153

Elekes Zsuzsanna: Alkoholfogyasztás és az alkoholt fogyasztók jellemzői in: Spéder Zsolt szerk: *Család és népesség – itthon és Európában* Budapest 2003. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet - Századvég p:374-405

Elekes Zsuzsanna: Gender Differences and Similarities in Drug use. In: Ildiko Nagy, Marietta Pongrácz, István György Tóth ed: *Changing Roles – Report on the Situation of Women and Men in Hungary 2005* TÁRKI Social Research Institute Budapest, 2006 p: 175-191

Elekes Zsuzsanna: Serdülőkorú fiatalok alkoholfogyasztása az ESPAD-kutatások eredményei alapján. In: Demetrovics Zsolt, Urbán Róbert, Kökönyei Gyöngyi szerk: *Iskolai egészségpszichológia*. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet szakmai forrás sorozat. L'Harmattan, Budapest 2007. p: 216-242

Elekes Zsuzsanna: Az alkohol- és drogprobléma változó megjelenése a politikai és közgondolkodásban. In: Bagdy E., Demetrovics Zs., Pilling J. (szerk): *PoliHISTORIA. Buda Béla 70. születésnapjára*. Budapest, 2009. Akadémia kiadó 315-334.

Elekes Zsuzsanna: Az alkoholprobléma és társadalmi háttere in: Demetrovics Zs. (szerk): *Az addiktológia alapjai II*. Eötvös kiadó, 2009, Budapest 293-326

Elekes Zsuzsanna: Átmenetek a deviáns és a normális között a tiltott és legális drogok fogyasztásának példáján. in: Mészáros J., Harcsa I. szerk: *A krízis, mint esély*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2010. p:58-78.

Könyvfejezet - társszerzővel

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: Adalékok a magyarországi drogfogyasztás alakulásához In: Münnich I., Moksony F. szerk: *Devianciák Magyarországon* Budapest 1994. Közélet p: 308-320.

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: A család hatása a fiatalok alkohol- és drogfogyasztására valamint egyéb viselkedészavaraira in: Spéder Zs., Tóth P. P. szerk: *Emberi viszonyok – Cseh-Szombathy László tiszteletére* Budapest 2000. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég kiadó p:161-180.

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: Önbevallásos vizsgálatok Magyarországon a kilencvenes években. In: Ritter I. szerk: *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről* Budapest 2000. ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium p:105-129.

Tudományos cikkek – társszerző nélkül

Elekes Zsuzsanna: 14-18 éves fiatalok alkoholfogyasztási szokásai. *Alkohológia* 1986.1. p:14-28.

Elekes Zsuzsanna: Drogfogyasztó fiatalok ivási szokásai. *Alkohológia* 1990.3. p: 22-27.

Elekes Zsuzsanna: Vizsgálat a magyarországi drogfogyasztók néhány csoportja körében. *Alkohológia* 1991.1-2. p:1-55

Elekes Zsuzsanna: A drogfogyasztás elterjedtsége és a fogyasztásra ható társadalmi tényezők iskolában tanuló fiatalok körében. *Demográfia* 2005.4:345-374

Elekes Zsuzsanna: Változó trendek, változó fogyasztási szokások. A budapesti középiskolások alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásai. *Addiktológia* 2007.3. 189-211.

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: Adalékok a hazai drogprobléma jellegének elemzéséhez *Esély* 1993.6. p: 32-38.

Tudományos cikkek - társszerzővel

Csémy, Ladislav, Elekes, Zsuzsanna, Nociar, Alojz: Cigarety, alkohol a drogy u dospívajících - Srovnání návykového chování u reprezentativního souboru mládeže v ČR, na Slovensku a v Maďarsku. *Toxikomanie, Amireport* 2/96. :46.

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: Alkohol- és drogfogyasztás a fiatalok körében *Társadalom és gazdaság* 1997.2. p:182-205.

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: Fiatalok szenvedélyei ?! (Alkohol- és drogfogyasztás valamint dohányzás a budapesti középiskolások körében 1999-ben) *Századvég* új folyam 13. szám nyár p.:53-73.

Elekes Zsuzsanna, Kovács László: Old and new drug consumption habits in Hungary, Romania and Moldova. *European Addiction Researches* Vol. 8. No. 4. 2002. p:166-169.

Bjarnason, Thoroddur, Andersson, Barbro, Choquet, Marie, Elekes, Zsuzsanna, Morgan, Mark, Rapinett, Gertrud: Alcohol Culture, Family Structure and Adolescent Alcohol Use: Multi-Level Modeling of Frequency of Heavy Drinking Among 15-16 Year Old Students in Eleven European Countries. 2003. *Journal of Studies on Alcohol*, vol. 64. Nu. 2. 2003. p: 200—209

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: A gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása. *Kapocs* 2005.5: 2-21

Elekes, Zsuzsanna, Miller, Patrick, Chomynova, Pavla, Beck, Francois: Changes in perceived risk of different substance use by ranking order of drug attitudes in different ESPAD-countries. *Journal of Substance Use* 2009 June 14(3) 209-222

Előadások tudományos konferenciákon

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: Alcohol related problems in the transition period in Hungary. The 21th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society. June 5-9, 1995, Porto, Portugália

Elekes Zsuzsanna, Paksi Borbála: Alcohol and Drug Use Among Secondary School People in Hungary. 22nd Annual Alcohol Epidemiology symposium of the Kettil Bruun Society.. 1996 Edinburgh, Egyesült Királyság

Elekes Zsuzsanna: Alcohol related problems of the 90s in Hungary. Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society, June 2000, Oslo, Norvégia

Elekes Zsuzsanna: The drug Scene in Hungary - An overview of the Drug Scene in Hungary from the Appearance of the Problem to the Present. Enquete Beyond Borders. 2003 Bécs, Ausztria

Elekes, Zsuzsanna: Changing prevalences, changing attitudes. ESPAD Attitude project meeting, 2005 Bristol, Egyesült Királyság

Elekes Zsuzsanna: Ranking order of drugs in different ESPAD years and in „attitud countries” by percentage of those consider trying or regularly using them very risky. ESPAD Attitude project meeting 2006 Prága, Csehország

Elekes, Zsuzsanna, Miller, Patrick: Changes in perceived risk of different substance use by ranking order of drug attitudes in different ESPAD-countries. 18th Annual Conference of European Society for Social Drug Researches, Krakow, Lengyelország, 2007 október

Elekes Zsuzsanna: A serdülőkorúak alkohol- és drogfogyasztásának demográfiai vonatkozásai a rendszerváltás utáni másfél évtizedben. Időszerű népesedési problémák Magyarországon és az Európai Unió országaiban. MTA Budapest, 2007

Elekes, Zsuzsanna, Miller, Patrick: Changes in perceived risk of different substance use by ranking order of drug attitudes in different ESPAD-countries. 18th Annual Conference of European Society for Social Drug Researches, Krakow, Lengyelország, 2007 október

Elekes Zsuzsanna: Változó trendek, változó fogyasztási szokások. Magyar Addiktológiai Társaság Országos Kongresszusa, Siófok, 2007 november.

Elekes Zsuzsanna: Hipotézisek a fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásaiban bekövetkezett változásokhoz. Család és nővédelmi tudományos társaság éves konferenciája. 2007 november, Budapest.

Elekes Zsuzsanna: Kábítószerhelyzet Magyarországon. SOTE Életmód Konferencia 2007 november

Elekes, Zsuzsanna: Changing trends in adolescent drug use in Budapest between 1992-2007. 4th meeting of NERUDA (Network of European Researchers on Drug and Addiction). January 16-19, 2007 Piran, Szlovénia

Elekes, Zsuzsanna: Use of substitutes. Is it another habit? 19th Annual Conference of European Society for Social Drug research 2008. October 2-4, Budapest

Elekes Zsuzsanna: Heavy drinkers or heavy substance users? Paper presented at the 35th Annual Alcohol Epidemiology Symposium of the Kettil Bruun Society, Copenhagen, June 1-5, 2009

Elekes Zsuzsanna: Report on the 2007 ESPASD survey. 21th ELISAD Annual Meeting. 2009. October 8-10. Budapest

Elekes Zsuzsanna: Átmenetek a deviáns és a normális között a tiltott és legális szerek fogyasztásának a példáján. Az Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság műhelykonferenciája: "A krízis, mint esély". 2009. október 19. Budapest.

Elekes Zsuzsanna: A fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása – egy vizsgálat néhány fontosabb megállapítása. Népesedési viszonyok két évtizeddel a rendszerváltás után című, a MTA IX. osztály Demográfiai Bizottság által szervezett tudományos ülés A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. 2009. November 18. Budapest

dc_19_10